

Egy gyalogos huszárcsíny és következményei

Hajagos József

ABSTRACT: *An Infantry Surprise Attack and Its Consequences.* It was in 1848 that Gyöngyös could first elect a Mayor. But the reputation of Mihály Jakab has been a debated question ever since: he was arrested by a honvéd (Hungarian soldier) patrol of 6 soldiers on 31. January 1849 as a traitor to the country, accused of cooperation with the Imperial troops. The Imperial Colonel Montecuccoli, at that time staying in town, was also taken prisoner together with Jakab. But the options for action that the Mayor had in the January of 1849 were determined by the fact that at that time his town lay on no man's land between the Hungarian and the opposing army. To protect the inhabitants, the Mayor had to comply with the commands of the enemy, marching through the town and needing provisions; but Gyöngyös was also accessible for the Hungarian troops defending the Tiszafüred ford. This detachment was for a time commanded by Major János Bangya, who definitely failed as an active commander but was highly active in seeking out and arresting persons suspected of capital treason. The arrest and defamation of Mihály Jakab was thus the result of an unfortunate coincidence of many accidental and personal factors. He certainly did not commit capital treason.

Jakab Mihály gyöngyösi polgármester és gr. Montecuccoli ezredes elfogása

1849. január 31-én a késő esti órákban egy szekér gördült a Gyöngyös és Gyöngyöspüspöki határán lévő „Angyal” vendégfogadó¹ elé. A szekér hat szűrőbe burkolózott utasa betért a fogadóba. Az átfagyottságot enyhítendő bort rendeltek. A kései idő ellenére a vendégfogadóban még több gyöngyösi és püspöki lakos tartózkodott, szintén borozgatással mulatva az időt. Az új belépők természetesen magukra vonták a figyelmet, s hamarosan beszélgetés alakult ki közöttük. Az időjárás és a téli utak viszontagságai mellett a szó ráterelődött a háborús eseményekre is. A jövevények közül az egyik, egy 40 év körüli férfi többek között az írást érdeklődött, hogy a városban állomásoznak-e cs. kir. katonák. A helybeliek elmondták, hogy egy hete vonult át városukon egy nagyobb csapat, s azóta is gyakran áthaladnak kisebb egységeik, illetve egyes tisztek néhány kísérelével. Egyikük szóba hozta, hogy Szapáry gróf házában² napok óta időzik egy generális, aki minden nap kilovagol és távcsövével szemléli a környéket. Mások hozzátették, hogy valamiféle rajzokat is készít, s a városon átutazó tisztek közül is sokan betérnek hozzá, időnként együtt lovagolnak ki. A jövevények szövívője ezután a város lakosságának a hangulatáról, illetve a város vezetőinek

- 1 Épülete a Pesti út 2. szám alatt ma is létezik, benne az utóbbi években az „Angelica” presszó (kocsma) működött.
- 2 Kossuth út 40., a mai Mátra Múzeum, amelynek 1847-től gr. Szapáry József volt a tulajdonosa felesége, br. Orczy Anna révén.

a tetteiről érdeklődött. A vendégek egy része a vezetők iránti elégedetlenségét hangos nem tetszésben fejezte ki. Egyikük megemlítette, hogy az egyik városi képviselőt nem régiben az utcán meg is kövezték. Leginkább azt kifogásolták, hogy a háborúban jelentkező terhek alól a városi tanács tagjai és a képviselők kivonják magukat, míg az egyszerű polgárok nem mentesülhetnek a terhes nemzetőri szolgálat, illetve a honvédségbe történő besorozás alól. A tehetősebbek gyerekeik helyett helyettest fogadtak, ellenben az ő fiaikat, akikre ráesett a sors, elvitték katonának. Újabban pedig ők húzzák a rövidebbet a cs. kir. katonaságnak teljesítendő szolgálatok, pl. az átvonult katonáknak sült kenyerek terén is. A pékek napokig csak a hadsereg céljaira sütöttek kenyeret. A jövevények a beszédnek ennél a részleténél nagy figyelmet tanúsítottak. Egyikük azt is megkérdezte, hogy hol lakik a polgármester.

Időközben a fogadó melegtől és a bortól kellőképpen felmelegedtek. A vendégek éjfél körül oszladozni kezdtek és a jövevények is útjuk folytatására készültek. A vendégfogadót elhagyva azonban nem a Pestre vezető országútra, hanem a Gyöngyös központjába vezető Csapó utcára³ tértek. Némi bizonytalankodás után a polgármester házánál állapodtak meg. Egyikük a kocsinál maradt, a többiek bementek a kapun. Hamarosan Jakab Mihály polgármestert közrefogva jelentek meg. Nem törődtek a polgármester feleségének és kicsiny gyermekeinek a sírásba torkolló riadalmával. Oly gyorsan taszigálták ki a házából, hogy még kabátot sem tudott magára venni. Nem kevésbé durván ültették fel a kocsiira is. Visszafelé nem azon az úton indultak amelynél jöttek, hanem a Benei utcán⁴ a Szapáry kastély felé távoztak.

Gr. Szapáry József kastélya elé érve a bejárat előtt megállt a szekér. Az épületben sötét volt, s a kies Koháry-telken⁵ túl lévő „Oroszlán”⁶ vendégfogadóból sem szűrődött már ki zaj. A jövevények zörgetésére a kapus kinyitotta az ajtót. Ketten ott maradtak, míg másik 2 fő, köztük az „Angyal” fogadóban szóvivőnek bizonyuló, elindultak az ott szállásoló magas rangú cs. kir. tiszt szobája felé. Az álmából felriasztott Montecuccoli ezredes megpróbált ellenállni, de kései vendégei magukhoz ragadták fegyvereit, mire megadta magát. Érdeklődésére, hogy kinek a parancsára fogják el, a „szóvivő”-től azt a választ kapta, hogy a magyar kormány meghagyásából Bangya János őrnagy parancsára, magát pedig Jeremiás Miklósként, a 35. honvédszászlóalj őrmestereként mutatta be. Montecuccoli ezután a Ferenc József császár iránti köteles hűségre hívta fel őket. Jeremiás és társa azonban határozottan kijelentették, hogy Magyarországon csak az Országos Honvédelmi Bizottmány parancsát és meghatalmazását ismerik el, ezzel véget is vetettek az ezredes további kísérletezéseinek. Foglyukat lefoglalt irományaival együtt lekísérték a kocsihoz. Ezután gyorsan elhagyták a várost és visszaindultak állomáshelyükre, Poroszlóra, ahová február 1-én szerencsésen meg is érkeztek két foglyukkal.

Az eset a szabadságharc egyik legjobban kivitelezett portyája volt, olyan, amelyet általában huszárok és nem gyalogosok szoktak véghez vinni. A közvélemény, mint látni fogjuk, tényleg huszároknak is tulajdonította az akciót. Az eset leírásának alapjául Bangya János őrnagy 1849. február 9-i Kossuth Lajosnak írt jelentése⁷ szolgál. Az eddig megjelent különböző feldolgozások szerzői⁸ ezen jelentést nem ismerték, információikat a korabeli sajtó, illetve Gelich Richárd elsőként megjelent művének téves információiból merítették. Bangya je-

3 Jókai út.

4 A mai Szent Bertalan és Kossuth út együttese.

5 Ma Kossuth út 33., Berze Nagy János Gimnázium.

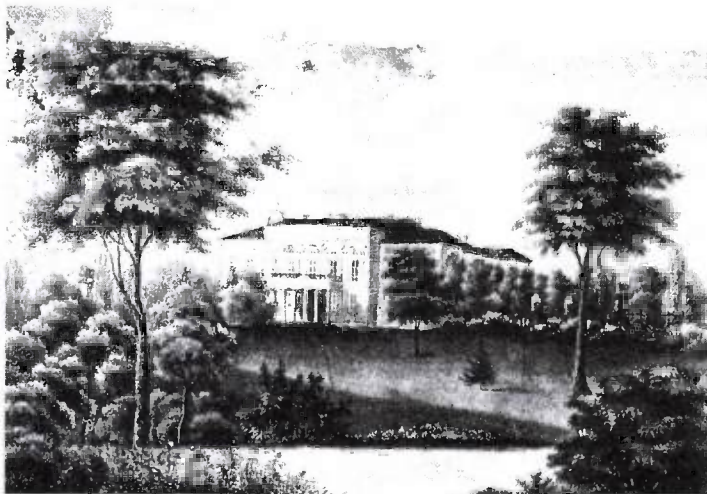
6 A gimnázium épülete mellett lévő Gyöngyösi Borforgalmi Vállalat épülete helyén állt.

7 OL H 2 OHB 1849. 1845.

8 GELICH Richárd 1882-89. II. 30-301., SZEDERKÉNYI Nándor 1893. 406., DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 61-62., BORUS József 1975. 144.

lentése sem tér ki mindenre, így pl. arra, hogy milyen útvonalon érkeztek Gyöngyösre; milyen minőségben, egyenruhában vagy polgári öltözetben; lovon vagy szekéren; vagy pedig arra sem, hogy melyik gyöngyösi vendégfogadóba tértek be. A korabeli helyzet és a helyi viszonyok ismeretében némely homályos pont megválaszolható. Bevezetőnkben erre tettünk kísérletet, teret engedve némi irodalmi fantáziának is. A gyalogos zászlóaljokban legfeljebb a tisztek rendelkeztek hátsólovakkal, így a hat önkéntes lovon nem érkezhettek. A Poroszló és Gyöngyös közötti nagy távolságot egy nap alatt legfeljebb szekérrel tehették meg. A pontos útvonal az, ami legkevésbé határozható meg. Miután az előző napokban a Poroszló és Gyöngyös közötti utakon cs. kir. csapatok is mutatkoztak, azt is erősen valószínűsíthetjük, hogy polgári ruházatot viseltek, vagyis inkognitóban hajtották végre vállalkozásukat. A Miskolc-pesti országúthoz, amelyen Gyöngyös előtt mindenképpen haladniuk kellett, legközelebb az „Angyal” vendéglő esett. Városszéli elhelyezkedése kedvezett is egy letartóztatási akció kiindulási pontjának, mert itt előzetes információkat szerezhettek. A másik nagy vendégfogadó, az „Oroszlán” azért sem jöhet szóba, mert túl közel esett a Szapáry-kastélyhoz. A kastély lakói értesülést szerezhetek volna a hat kései vendég érkezéséről, s aligha képzelhető el, hogy Jeremiásék akkor Montecuccoli ezredes elfogását hagyták volna a végére.

A sikeres portya a végrehajtóinak jutalmat, előléptetést eredményezett. Így pl. az akcióban résztvevő Jeremiás Miklós és Fülöpp György őrmestereket hadnagyokká léptették elő zászlóaljuknál.⁹ Gyöngyös számára azonban szomorú következményekkel járt. Mielőtt azonban ezt ismertetnénk, választ kell adnunk arra, hogy miért került sor Jakab Mihály polgármester letartóztatására. Ehhez azonban szükséges megvizsgálni az országot, azon belül Heves megye térségének katonai helyzetét 1849 januárjában.

1. kép. Az Orczy-kastély 1848-ban

9 BONA Gábor 1998/I. 433-434., 1998/II. 135.

Az ország és Heves megye térségének katonai helyzete 1849 januárjában

1848 december közepén bekövetkezett a cs. kir. csapatok több irányból történő támadása Magyarország ellen. A magyarok felkészülése a támadás elhárítására még nem volt teljes. Az újonnan szervezett alakulatok felszerelése és kiképzése meglehetősen hiányos volt, nem rendelkeztek megfelelő tapasztalatokkal sem a tisztek, sem a katonák. Az ellenséges betörésekkel szembenálló magyar haderők létszámban is alulmaradtak a cs. kir. erőkkel szemben. Ilyen körülmények között a magyarok szinte mindenhol visszavonulásra kényszerültek, több alkalommal súlyos vereségeket szenvedve (pl. december 11. Budamér, december 16. Nagyszombat, december 28. Bábolna, december 30. Mór). Feladni kényszerültek a Dunántúlt és a Felvidék nagyobb részét. Sikereket csak a Bánátban és Erdélyben értek el a magyarok. A válságosra fordult katonai helyzetben a további hadműveletekről az 1849. január 2-i pesti haditanács döntött. Erre azután került sor, hogy az országgyűlés 1848. december 31-i ülésén arról döntött, hogy a kormányzervekkel Debrecenbe költözik. A Csány László kormánybiztos elnökletével tartott haditanácson a következők vettek részt: Vetter Antal vezérőrnagy, a Hadügyminisztérium (HM) tábornoki osztályának vezetője, Klapka György őrnagy, Vetter helyettese, Josef Kohlmann ezredes, a HM elnöki osztályának vezetője, Görgei Artúr, Perczel Mór és Répásy Mihály vezérőrnagyok, hadtestparancsnokok, gr. Lázár György vezérőrnagy, a feldunai hadtest egyik hadosztályparancsnoka, Heinrich Pusztelnik és Bayer József őrnagyok, a feldunai hadtest tábornoki tisztjei. Elhatározták, hogy a magyar haderők zömét a Tisza vonalán vonják össze. Az összpontosítás célja a Tiszántúl biztosítása és a magyar ellentámadás előfeltételeinek a megteremtése volt. A kormányzervek visszavonulását a Perczel (Központi Mozgó) és a Répásy (tartalék) vezette hadtesteknek kellett fedezni, amelyeknek Cibakháza és Polgár között kellett fedezniük a tiszai átkelőket. A Felső-Tisza vidékét az ott szerveződött hadtestnek kellett fedeznie Schlik cs. kir. altábornagy hadosztalójával szemben, ezt feladata jobb ellátása végett megerősíteni rendelték egy dandárral. Szükségesnek tartották a Délvidék kiürítését is. A bácskai és a bánáti hadtesteknek szintén a Közép-Tiszához kellett felvonulniuk, illetve egy-egy hadosztályt hátra kellett hagyniuk Arad körülzárására, illetve Szeged és Szabadka biztosítására. A feldunai hadtestnek (Görgei) pedig Lipótvár irányába a Windisch-Grätz tábornagy vezette cs. kir. főerők megosztására egy elterelő hadműveletet kellett végrehajtania, amely után a bányavárosokon keresztül kellett csatlakozást keresnie a felső-tiszai hadtesthez.¹⁰

A haditanács döntése után a magyar csapatok kivonultak Budáról és Pestről, amelyeket a cs. kir. csapatok január 5-én szálltak meg. A pesti haditanács határozatai csak némi késsedelemmel valósultak meg. Legnagyobb probléma a Felső-Tisza vidékén mutatkozott. Az oda szánt erősítések megérkezése előtt, Mészáros Lázár vezérőrnagy, hadügyminiszter parancsnoksága alatti hadtest, 1849. január 4-én súlyos vereséget szenvedett Kassánál. Szükségessé vált a hadtest újjászervezése, újabb erősítések odavezénylése, illetve Mészáros felváltása egy rátermettebb hadtestparancsnokkal. Erre a posztra január 9-én az ezredessé előléptetett Klapka Györgyöt nevezték ki, aki január 13-án vette át a hadtest parancsnokságát. Sikerral oldotta meg az újjászervezés feladatait, s kisebb győzelmeivel (január 22. Tarcál, január 23. Bodrogkeresztúr) nemcsak Schlik Tiszán történő átkelését akadályozta meg, hanem jelentősen növelni tudta a hadtest harci morálját is.¹¹ Schlik már a Tokaj felé történő előrenyomulása előtt jelentős erősítés odarendelését kérte Windisch-Grätz-től. Futára, Tomasini hadnagy január 18-án ért Budá-

¹⁰ HERMANN Róbert 1996. 245-246. (Hermann Róbert)

¹¹ HAJAGOS József 1994. 65-70., 1998. 28-34., HERMANN Róbert 1996. 264-265. (Kedves Gyula)

ra, s a cs. kir. fővezér másnap útnak indított Schlik támogatására egy hadosztályt, amelyet az I. és II. hadtestekből kivont csapatokból állítottak össze. Parancsnoka gr. Franz Schulzig altábornagy lett. A 4 gyalogos zászlóaljából, 8 vértés századból és 18 ágyúból álló hadosztály január 20-án Hatvant, 22-én Gyöngyöst, 23-án Kápolnát, 24-én Mezőkövesdet érte el, 25-én pedig bevonult a magyarok által már kiürített Miskolcra. Ezzel létrejött a kapcsolat Schlik és Schulzig között. Schlik ezután ismét kísérletet tett a tokaji tiszai átkelő birtokbavételére, de január 31-i átkelési szándékát Klapka csapatai a rakamazi oldalról megghiúsították.¹²

Komoly problémák adódtak a Központi Mozgó Hadseregnek is. Perczel a visszavonulás során nem állapodott meg Szolnoknál, hanem azt feladva visszavonult egészen Karcagig, mivel azt hitte, hogy túlerejű cs. kir. csapatok követik. Valójában Szolnokig csak a cs. kir. I. hadtesthez tartozó Ottinger vezérőrnagy vezette lovas dandár követte (1600 fő). Az OHB, a HM és Csány László országos kormánybiztos határozott felszólítására Perczel végül elhatározta Szolnok visszafoglalását. Csapatai az előrenyomulást január 19-én kezdték meg, s január 22-én sikeresen be is vették Szolnokot. Perczel ezután vérszemet kapva elhatározta a Pest elleni előrenyomulást. Ceglédnél január 25-én ismét győzelmet aratott a megerősített cs. kir. csapatok felett. Győzelmeivel nagy riadalmat váltott ki a cs. kir. főhadiszálláson. Így pl. a Görgeit üldöző cs. kir. csapatok jelentős részét visszarendelték Pest védelmére. Perczel további előrenyomulását azonban megghiúsította az a január 25-i hadügyminiszteri rendelet, amely a tiszafüredi átkelő védelmére egy hadosztály odarendelését igényelte hadtestéből. Ennek hátterére a későbbiekben még kitérünk. A hír alaptalanságáról csak a Szolnokra történt visszavonulás után kaptak hírt. Perczel folytatni kívánta megkezdett támadását, azonban a táborában tartózkodó gr. Henrik Dembinski altábornagy ragaszkodott a hadügyminiszteri parancs végrehajtásához, ami parázs vitát eredményezett a két tábornok között. Végül Perczel megsértődve lemondott a hadtest parancsnokságáról, átadva azt Dembinskinak. Dembinski a hadtest csapatait visszavonta a Tisza mögé és a Kazinczy Lajos alezredes vezette hadosztállyal Törökszentmiklóson keresztül elindult Polgár felé. A hadtest többi csapatainak a parancsnokságát ideiglenesen Hertelendy Miklós alezredes vette át, aki azt február 2-án Répásy Mihály tábornoknak adta át.¹³

Probléma adódott a Délvidék tervezett kiürítése terén is. A bácskai hadtest parancsnoka, gr. Esterházy Sándor vezérőrnagy a szerbek ellen igen, de a cs. kir. csapatok ellen nem volt hajlandó harcolni. A HM hasonló nézeteket valló kiküldöttjével, Nádasy Sándor ezredessel megpróbálták elszabotálni a parancs teljesítését, de gr. Vécsey Károly vezérőrnagy, hadosztályparancsnok január 16-án távozásra bírta Esterházyt és átvette a hadtest parancsnokságát. Vécsey január 20-án megkezdte csapatainak kivonását a Bácskából. A szerbek közelsége és a bánáti csapatok késlekedése miatt azonban ez csak lassan ment végbe. Szeged és Szabadka biztosítására a gr. Hadik Ágoston ezredes parancsnoksága alatti hadosztály maradt vissza. Csapataival február 7-én ért Törökszentmiklós és Cibakháza térségébe. A Damjanich János vezérőrnagy vezette bánáti csapatok kivonása január 19-én kezdődött meg, de január 23-a és február 4-e között Arad környékén állapodtak meg, s csak február 12-én érkeztek meg Szentek környékére. Innen pedig Szeged fenyegettségére való tekintettel csak február 24-én húzódtak északabbra, Cibakháza térségébe. Arad környékén a Gaál Miklós vezérőrnagy vezette hadosztály maradt vissza, akit február közepén Kiss Pál alezredes váltott fel beosztásában.¹⁴

12 BORUS József 1975. 77-78., 84., HAJAGOS József 1994. 70-71., 1996. 35., HERMANN Róbert 1996. 265. (Kedves Gyula)

13 HERMANN Róbert 1992/47. 142-146., 1992/56. 210-214., 1996. 259-261. (Kedves Gyula)

14 HERMANN Róbert 1996. 186-187. (Csikány Tamás), 253-255. (Csikány Tamás), HAJAGOS József 1998/28. 116-117.

Sikeresnek bizonyult a feldunai hadtest elterelő hadművelete. A cs. kir. fővezér jelentős csapatokat küldött Görgei üldözésére, akit északról ráadásul Christian Götz vezérőrnagy, nyugatról pedig br. Balthazar Simunicis altábornagy csapatai is fenyegettek. Sikerült idejében kitérnie a bekerítés veszélye elől a bányavárosok felé, s a 7000 főre apadt üldöző csapatokkal szemben több napos előnyre tett szert. A hadtest Guyon Richárd ezredes vezette hadosztálya február 5-én elfoglalta a Deym vezérőrnagy vezette cs. kir. különítménytől a Branyiskói-hágót, s ezzel Schlik hadtestének hátába került, amelyet délről Klapka csapatai is fenyegettek. A bekerítéstől, illetve a komolyabb veszteségektől csak a „tiszatáji” magyar seregek főparancsnokává január 29-én kinevezett Dembinski altábornagy kapkodó, egymásnak ellentmondó intézkedései mentették meg Schliket, aki végül Kassáról szinte zavartalanul tudott elvonulni Rimaszombat felé. Február 10-én Görgei és Klapka seregei Kassán érintkezésbe léptek egymással, ezzel a tervezett összpontosítás minden akadályát elhárult.¹⁵ Ezzel lehetővé vált a tervezett magyar ellentámadás, de ennek bemutatása nem tartozik tárgyunk körébe. Annál inkább a Tokaj és Szolnok közötti tiszafüredi átkelő térségében lejátszódott események, amelyek a Schulzig-hadosztály Miskolc környékére vonulásán kívül leginkább érintették Gyöngyöst.

A tiszafüredi átkelő biztosítása 1849 januárjában

A Tiszafüred és Poroszló közötti átkelő, amely állandó híddal is rendelkezett, Szolnok és Tokaj között a legfontosabb tiszai átkelőhely volt. Védelme az úgynevezett tartalékadosztályra hárult. Ez a Répásy Mihály vezette tartalékhadtest maradványaiból jött létre. A tartalék hadtest szintén Szolnokon keresztül vonult vissza, ahonnan Balmazújvárosra kellett menetelnie. Parancsnokságát Kunmadarason Répásy tábornok Kazinczy Lajos alezredesnek adta át, mivel kinevezték a Hadügyminisztériumba újoncozási és pótlóvázási osztályfőnöknek. Ennek egyik hadosztályát (2900 fő) január 18-án az ideiglenes hadtestparancsnok vezénylete alatt Perczel seregének megerősítésére rendelték. Perczel a hadosztályra Szolnok visszafoglalása miatt tartott igényt. Így Balmazújváros környékén csak a tartalékandár elnevezésű seregrész maradt, s a későbbiekben erre használták a tartalékadosztály elnevezést. A hadosztály gerincét 3 honvédszászlóalj alkotta. Ezek azonban csekély harcértékkel rendelkeztek. A korábban Perczel hadtestéhez tartozó 35. és 50. honvédszászlóalj részt vett a december 30-i móri ütközetben, amelyben súlyos vereséget szenvedtek. Bangya János őrnagy január 2-i beszámolójában a két zászlóalj veszteségét 300 halottra és 200 fogolyra tette. Nagy volt a veszteség a fegyverzetben és egyéb felszerelési tárgyakban is. Ennek következtében szükségessé vált a két zászlóalj újjászervezése. A 49. honvédszászlóalj pedig kiképzőzászlóalj szerepét töltötte be.¹⁶

Tiszafüredre ezen hadosztályból legelőször az 50. honvédszászlóalj 1 századát, valamint a pesti haditanoda hallgatóiból alakult egyetemi légió századát, 24 Sándor-huszárt és 3 hatfontos ágyút rendeltek ki Agonas Pompejus százados vezénylete alatt (összesen 435 fő). A szomszédos tiszai átkelőhelyek, így pl. Polgár megszállására ekkor még nem került sor. Agonas százados parancsnoksága nem bizonyult szerencsés választásnak. Csekély erejéből a poroszlói oldalra csak előőrsokeket állított. Ezek január 21-én egy ellenséges dzsidás járőr közeledtét jelentették a poroszlói töltésen. Ez a járőr - ha egyáltalán létezett -, csak Ottinger

¹⁵ HERMANN Róbert 1996. 266-267., HAJAGOS József 1994. 71-72.

¹⁶ HERMANN Róbert 1995. 120., 122-123.

vezérőrnagy Szolnokra bevonult dandárjából kerülhetett erre, mert Pestről Miskolc felé január 19-ike előtt nem indítottak csapatokat, azok ekkor pedig még Hatvanban voltak. Öttinger dandárjában viszont nem szolgáltak dzsidások. A legvalószínűbb, hogy vaklárma volt, de hatásos, mert Agonas százados rögtön feladta Tiszafüredet és visszavonult Balmazújvárosba. Debrecenbe egyenesen azt jelentette, hogy az ellenség már átkelt a Tiszán.¹⁷

Agonas jelentése komoly riadalmat váltott ki. A HM január 23-án Perczelt 3 század gyalogos és 40 utász, Klapkát pedig 50-60 huszár és egy fél üteg Tiszafüredre vezénylésére utasította. Az ellenség tiszai átkelésének valótlansága ekkorra már kiderült és a korábbi különítményt visszarendelték Tiszafüredre. Agonas századost pedig kötelességmulasztásért és gyávaságért hadbíróság elé állították. Perczel és Klapka az utasított csapatokat a hír valótlansága után nem küldték el Tiszafüredre. Hamarosan azonban újabb nyugtalanító hírek érkeztek Tiszafüredről.¹⁸

A riadalmat a Schulzig-hadosztály Gyöngyösön való megjelenése okozta. A közvélemény nem ismerte a hadosztály menetcélját. Maguk a cs. kir. katonák téves információkat terjesztettek küldetésükről. Ezeket híven tükrözi Mészáros Károly rendőrbiztos hely és keltezés nélküli levele, amely feltehetően január 24-én érkezett Debrecenbe az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz. Mészáros jelentette, hogy: „*A tegnapi éjt Egerben töltvén..., az ottani hevesmegyei központi szolgabírótól, s számos Gyöngyösről érkező futók s utazóktól hallám, az ellenség 4-5000 katonasággal, s 4 ágyúval, bizonyosan Gyöngyösön van... s olly célt árultak el, mintha Egert, Tisza Füredet, s Poroszlót is megszállva, részint a tiszai hidakat, részint az egri, s poroszlai pénztárakat, s sőházakat kirabolják...*”¹⁹ A levél feltehetően január 23-án íródott (esetleg 24-én) Poroszlón vagy Tiszafüreden. A Schulzig-hadosztály ekkor még csak valódi úti célját akarta maszkírozni.

Windisch-Grätz január 23-án azonban Poroszló és Tiszafüred vonatkozásában konkrét parancsot küldött Schulzignak. Arra utasította, hogy egy alkalmas tiszt vezetése alatt küldjön egy lovas századot Poroszlóra demonstráció céljából, amelynek katonái híreszteljék el, hogy egy 10 000 fős 30 ágyúval rendelkező hadtest követi őket a céllal, hogy birtokba vegyék az átkelőt.²⁰ A parancs háttérében Perczel január 22-i szolnoki győzelme állt, amelyről a vasúti összeköttetés révén a császári fővezér még aznap értesült. A magyarok további előrenyomulását ezzel a dezinformációval is igyekezett megakadályozni. A parancsot Schulzig Mezőkövesden kapta kézhez. A demonstrációra a 8. (Porosz herceg) vérteszredet Henniger kapitány vezette százada lett kijelölve, akik január 25-én este érkeztek Poroszlóra, ahonnan a magyar előőrsök visszavonultak.²¹ A demonstráció el is érte a célját, mert január 25-én Mészáros Lázár hadügyminiszter sürgős intézkedéseket tett Tiszafüred biztosítására, amely valóban megakadályozta Perczelt a Cegléden túli előrenyomulásban. Perczel arra lett utasítva, hogy vonuljon vissza a Tisza mögé és egy hadosztályt indítson északra Tiszafüred védelmére. Ugyanakkor Klapka is utasítást kapott arra, hogy egy zászlóaljbat indítson oda, amelyet követnie kellett egy meg nem határozott erejű huszárkülönítménynek is.²² Egy ismeretlen Heves megyei tudósító (talán Thanhoffer Pál rendőrbiztos) január 26-i jelentése azonban ha-

17 HERMANN Róbert 1995. 125-126., BORUS József 1975. 107., OL H 2 OHB 1849:926.

18 HERMANN Róbert 1995. 126. (BORUS József 1975. 107. 2. század Hunyadi-gyalogost említ.), Klapkának szóló utasítás – HL 1848/49 10/511., közli GELICH Richárd 1882-89. II. k. 292-293., HERMANN Róbert – PELYACH István 1990. 360., 660.

19 OL H 2 OHB 1849:4347., BORUS József 1975. 106.

20 BORUS József 1975. 101.

21 BORUS József 1975. 105.

22 HL 1848/49 10/511., BORUS József 1975. 107.

marosan tisztázta a hír valótlanágát, amelyet Kossuth és Szemere Bertalan felső-magyarországi teljhatalmú kormánybiztos is megkapott. Utóbbi a hírt közölte Klapkával, így a Tiszafüred felé rendelt csapatokat visszarendelték.²³ Perczeltől botrányos körülmények között útnak indult az igényelt hadosztály, de mint említettük meglehetősen lassan ért a térségbe.

Újabb csapatokat rendeltek a tartalékhadosztálytól is Tiszafüredre. Január 26-án a 35. honvédszászlóalj 365 (2 század) már felszerelt katonája, 267 hajdúsági önkéntes nemzetőr (2 század) és 13 huszár indult el Balmazújvárosról Bangya János őrnagy parancsnoksága alatt.²⁴ Bangyának kellett átvennie egyben a Tiszafüred – Poroszló térségében álló erők parancsnokságát is. Másnap Debrecenből is önkéntes nemzetőrök indultak Tiszafüredre. Január 28-i kimutatás szerint az utóbbiak létszáma 500 fő volt.²⁵ Változás következett be a tartalékhadosztály parancsnokságában is, amelynek élére a bánáti bányakerület védelmében kitént Asbóth Lajos alezredest nevezték ki, aki új beosztását január 27-én vette át. Január 28-án ő is Tiszafüredre érkezett, s itt tette meg az átkelő biztosítására a további intézkedéseket. A 35. honvédszászlóalj egyik századát (Rauch József százados) Poroszlóra, 24 Sándor-huszárt előcsapatként pedig Mezőkövesdre rendelt. Utóbbiak rendeltetése, hogy „*cirkáló őrzékek folytonosan küldessenek a Miskolc-Pesti vonalon, az ellenség által küldött posták kezünkbe kerítése, és a szállongó egyének, vagy kisebb csapatok elfogása...*” Figyelme kiterjedt az északabbra lévő átkelőhelyekre is. Polgárra rendelte Tiszafüredről a hajdúsági önkéntesek egy századát, valamint Balmazújvárosról 2-2 századot az 50. és a 49. honvédszászlóaljtól. A Hajdú Kerület vezetéséhez is felszólítást intézett január 28-án, hogy minden településből küldjenek ide 1-1 század nemzetőrt. Itt megelőzően csak 1 század katonaság állomásozott. Tiszacsegére szintén kiküldött 1 századot, feltehetően az 50. honvédszászlóalj Tiszafüreden lévő részét. Tiszavalkra egy fél század lett rendelve. A kihelyezésekkel és elrendelésekkel Tiszafüreden a 35. honvédszászlóalj 1 százada (200 fő), a pesti egyetemi légió (163 fő) és 500 debreceni önkéntes nemzetőr maradt.²⁶ Az utóbbiak jelentős része lovas volt. Február 2-án Balmazújvárosról ismét megerősítette a 35. honvédszászlóalj egy századával a tiszafüredi erőket.²⁷

A jelentősebb átkelők mellett Asbóth intézkedett a Tisza mellett található települések biztosítására is. Tiszadobtól Tiszaroffig a pesti egyetemi légióból küldött ki megbízottakat hadbiztosként, „*kiknek kötelességek volt rendszeren minden nap, de különben is előadó[dó] alkalmmal, jelentéseket tenni Tiszafüredre...*” Feladatuk volt a Tisza túlsó partjáról híreket szerezni, az átutazók megvizsgálása, és az átjárásoknál 1 öl szélességig feltörni a Tisza jegét. Feladatuk ellátásához kisebb honvédegységek és a helyi nemzetőrség álltak rendelkezésre.²⁸ Intézkedéseivel Asbóth biztosítottnak látta a Tisza vonalának hadosztályára eső sávját. Asbóthnak a január 28-án megtett intézkedései közül a Mezőkövesdre előretolt huszár szakasz, illetve egy század gyalogosnak Poroszlóra való előretolása volt az, amelyik legjobban érintette Gyöngyöst. Elvileg mind a két helyről elérhetővé vált egy nap alatt a város.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül Asbóth január 28-i jelentésének azon részletét sem, amelyben a füzesabonyi bíró közelebről nem részletezett hazaárulásáról írt, akit elfogatni rendelt.²⁹ Ez precedenst teremtett beosztottjainak a hasonló eljárásra.

23 HL 1848/49 11/69., HERMANN Róbert – PELYACH István 1990. 660.

24 OL H 2 OHB 1849:1085.

25 OL H 2 OHB 1849:1085., 1248.

26 OL H 2 OHB 1849:1248., HL 1848/49 11/18.

27 OL H 2 OHB 1849:3559.

28 OL H 2 OHB 1849:1740., 2668.

29 OL H 2 OHB 1849:1248.

A megye és Gyöngyös helyzete 1849 januárjában

Heves megyét 1849 januárjáig elkerülték a háborús események. A háború valóságát addig csak nemzetőrségének több esetben történt mozgósítása, a honvédségbe történő újoncozás, a főbb utakon megnövekedett forgalom, amelynek jelentős részét a katonai szállítások tették ki, jelentették. A fuvarozás terhei különösen a főbb útvonalak mentén, illetve a tiszai átkelők mentén fekvő településeknek jelentettek egyre nagyobb terhet. Szolnok esetében az átvonuló katonaság és nemzetőrség elszállásolása és ellátása is komoly igénybevételként jelentkezett.

1849 januárjában a megye Tiszától nyugatra eső része senki földjének számított. A Schulzig-hadosztály január 20-i megjelenéséig ellenséges katonaság - Szolnokot nem számítva - nem lépett a megye területére. Tartósan akkor sem szállták meg, csak átvonultak rajta a Pestet Miskolccal összekötő útvonalon. A Schulzig-hadosztály január 20-25-ike közötti átvonulása után pedig csak kisebb „szállongó” csapatok, járőrök és szállítmányok haladtak át a fenti országúton. Ezek az átvonulások nemcsak a Tiszai járást, de a másik 3 járás (Mátra, Tarna, Gyöngyösi) jelentős részeit sem érintették közvetlenül. Így pl. a megyei vezetés is szinte zavartalanul folytatta tevékenységét Egerben. Schulzig átvonulásakor megelégedett az egri előjáróság hódoló követségének Mezőkövesdre történő kirendelésével.³⁰ Ilyen körülmények között a megyei vezetés (állandó bizottmány, tisztségviselőkből álló kisgyűlés) egészen február 9-ig Egerben tartotta gyűléseit, s csak ekkor határozták el a Tiszafüredre történő átköltözést. A január 3-án tartott állandó bizottmányi közgyűlésen megújították a tisztkart is. A lemondott Blaskovics Gyula elsőalispán helyére Puky Miklós másodalispánt választották meg, aki szeptember óta kormánybiztosként is tevékenykedett a megyében, helyére pedig Halasy Gáspárt, a Tarna járás főszolgabíróját választották meg. Mátyus Ferenc cs. kir. biztos január 20-án Hatvanból intézett levelet a megyei vezetéshez, amely többek között felhívta a vármegyei tisztkart, *„hogy helyén maradjon, az érkező csapatokat fogadják, élelmezéséről gondoskodjanak, aki ezt nem teljesíti, mint lázadó kezelteik, tehát az Egerben létező tisztkar hódolatát küldje be...”* A megyei vezetés ezt a január 22-i kisgyűlésen tárgyalta meg, s a kivárás taktikáját választotta, vagyis a hódolati nyilatkozatot nem tette meg. Ugyanakkor csak a veszély elhárultával, január 29-én szólította fel a megyei tisztségviselőket arra, hogy az ellenségnek semmiféle szolgálatot ne teljesítsenek.³¹ Ez vonatkozott a városokra is. Eddig tehát a városok, így Gyöngyös sem kaptak hivatalos megyei útmutatást a követendő magatartásra nézve. A megyei vezetés élen január 29-től már Halasy Gáspár állt, mivel Puky Miklóst ezen a napon az OHB Komárom vármegyébe nevezte ki kormánybiztosnak.³²

Így megállapíthatjuk, hogy a megye részéről Gyöngyös nem kapott utasítást a követendő magatartásról. A területileg illetékes szolgabírák, Kürthy Károly és Izsák László Schulzig csapatainak közeledtekor elhagyták helyüket és biztonságos helyre távoztak. Január közepén egyébként az is bizonytalan volt, hogy egyáltalán folytatódik-e a magyar ellenállás. Az ellenállást több politikus is értelmetlennek tartotta. Közéjük tartoztak pl. azok az országgyűlési képviselők, akik nem mentek el Debrecenbe. Az egyházi vezetők közül is sokan erre a meggyőződésre jutottak. Közéjük tartozott Hám János megbízott esztergomi érsek is. Ő ja-

30 HERMANN Róbert - PELYACH István 1990. 351.

31 SZEDERKÉNYI Nándor 1893. 403-404.

32 OL H 2 OHB 1849:1197., HAJAGOS József 1998. 135.

nuár 12-én körlevélben utasította egyházmegyéje papságát arra, hogy támogassák a cs. kir. csapatok tevékenységét, a cs. kir. kiáltványokat pedig hirdessék ki a templomi szószékekről.³³ Január 20-án a római katolikus püspöki kar többsége által aláírt pástorlevél hívta fel a hívőket a cs. kir. hadsereg támogatására.³⁴ Ennek aláírója között ott volt Hám János, akinek nagy befolyása volt szülővárosában, Gyöngyösön is. Felhívásai aligha maradtak hatástalank a katolikus többségű városban. Így azt kell mondanunk, hogy a Buda és Pest feladása utáni napokat Gyöngyös vezetése a legnagyobb bizonytalanságban élte meg. A magyar ellenállás lehetetlenségét, a szabadságharc végét erősíthették meg azok a nemzetőrök is, akik a január 4-i vesztes kassai ütközetből tértek haza. Az első szállingózó menekülők már január 8-a körül megjelenhettek Gyöngyösön.

A bizonytalanságnak kívánt véget vetni Kossuthnak a január 14-i kiáltványa, amelyet az ország törvényhatóságaihoz intézett, s amelyben bejelentette, hogy az OHB folytatja az önvédelmi harcot.³⁵ Ez azonban a Tiszántúlon kívül elhelyezkedő törvényhatóságokhoz csak napokkal később juthatott el, s azok még további idővesztéssel juttathatták el az egyes városokhoz. Arra nincs adatunk, hogy Gyöngyösön erről a kiáltványról mikor szereztek tudomást. Erre feltehetően csak január 20-ika körül kerülhetett sor, de ennek hatását kellőképpen lerontotta a városba érkező Schulzig-hadosztály, illetve a már említett egyházi körlevelek.

Jakab Mihály polgármester január 10-én jelentette be a gyöngyösi közgyűlésnek, hogy a cs. kir. csapatok elfoglalták Budát. Utasítást kért arra, hogy mit csináljon ha a cs. kir. hadseregtől, vagy a magyar kormánytól, vagy egyszerre mindkettőtől parancsot kap. Kérése kifejezi azt a bizonytalanságot, amely kialakult ezekben a napokban. A közgyűlés felhatalmazta arra, hogy minden, bárkitől érkező utasításnak tegyen eleget és csak akkor hívja össze a közgyűlést, ha a szükséges intézkedések azonnali döntést, vagy cselekvést nem igényelnek.³⁶ Ezzel a közgyűlés gyakorlatilag minden felelősséget a polgármesterre ruházott. Ugyanakkor a lakosság védelme szempontjából az egyetlen járható utat választották a minden irányú utasítások teljesítésének kimondásakor.

Magában a városban ezekben a napokban meglehetősen nagy nyugalanság uralkodott. Spetykó Gáspár és Hazucha József február 7-én arról informálták az OHB-t, hogy „*már az ellenség bevonulása előtt is az utcákon éjjel és nappal egyiránt csoportozó néptömeg több városi képviselőket vakmerően megtámadott, egyet pedig meg is kövezett!*”³⁷ A nyugalanság forrása elsősorban a honvédeknek besorozott fiak iránti aggodalom volt. Ennek megtörténteért a városi vezetést hibáztatták, már csak azért is, mert azok a saját gyermekeiket helyettes állításával, vagy egyéb módon megóvták a honvédségi szolgálattól.

A város január 20-ig elkerülte a nagyobb problémákat. Ezen a napon azonban Hatvanba érkezett a Schulzig-hadosztály. Schulzig másnap levelet intézett a gyöngyösi elöljáróságához, amelyben közölte, hogy bevonul a városba. A közhivatalnokoktól engedelmességet követelt, megparancsolta a nemzetőrség feloszlását és a fegyverek bevonását. Az utóbbi utasítást Jakab Mihály polgármester még aznap teljesítette. Erre már csak azért is szükség volt, mert Schulzig még aznap bevonult Gyöngyösre.³⁸ Schulzig a várostól „*annak felgyújtása és leágyúztatása terhe alatt*” 5000 részlet kenyér és 550 akó bor kiállítását rendelte meg. Ezeket

33 HERMANN Róbert 1996. 251. DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 57-58. január 10-i dátummal Scitovszky János pécsi és gr. Zichy Domonkos veszprémi püspök pástorlevelét említi. Valójában Hám január 12-i körleveléről van szó.

34 HERMANN Róbert 1996. 256. (Zakar Péter)

35 HERMANN Róbert 1996. 252.

36 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 60.

37 OL H 2 OHB 1849.1626.

38 DEZSÉRI BACHÓ László 1939: 58.

január 23-ra szekerekre kellett rakni, hogy a tovább vonuló hadosztály után szállítsák.³⁹ Schulzig fenyegető levelének nyomatékot adott az az intézkedése, hogy még ezen a napon lefoglalta a helyéről eltávozott Kürthy Károly szolgabíró vagyonát. A városi tisztségviselők-ből álló kisgyűlés Jakab Mihály elnökletével január 22-én tárgyalta meg Schulzig parancsát, s annak teljesítése mellett döntöttek. Az élelmiszerek elszállításával Hazucha József tanácsost bízták meg. Spetykó és Hazucha már említett jelentése szerint a döntéshez az is hozzájárult, hogy gr. Pálffy Móric cs. kir. biztos, a lakosságot a városi vezetés ellen bizdította. Január 23-ra azonban az igényelt mennyiségnek csak kis részét tudták előteremteni, nevezetesen 712 kenyérrészletet és 126 akó bort. Hazucha ezzel a mennyiséggel indult a városból már reggel eltávozott cs. kir. csapatok után. A szállított mennyiséget január 24-én Mezőkövesden adta át Mátyus Ferenc császári biztosnak. A hiányért Mátyus felelősségre vonta Hazuchát, amelyet az a gabonahiánnyal és az idő rövidegével próbált menteni. Mátyus ezt üres kifogásnak minősítette. Megparancsolta, hogy a hiányzó mennyiséget szedjék össze és azonnal küldjék a város után, különben megtorlást helyezett kilátásba.⁴⁰

Hazucha feltehetően már január 25-én, legkésőbb január 26-án visszaért Gyöngyösre. Január 26-án kisgyűlésen vitatták meg Mátyus utasítását. Elhatározták a hiányzó kenyérrészletek és a bor mennyiségének előteremtését. A kenyerekhez szükséges 50 köből búzát a város magtárából biztosították, amelyet megőröltettek és a város pékjével kisütettek. Az élelmiszerek Miskolcra történő szállításával Petheő László helyettes tanácsost bízták meg. A választás nem volt szerencsés. Petheő a cs. kir. csapatok gyöngyösi tartózkodása idején feltűnően sokat „mulatott” együtt azok tisztjeivel, s keresve-kereste az alkalmat arra, hogy ő szállítsa a hiányzó élelmiszereket Miskolcra. Spetykó és Hazucha már többször idézett jelentésükben azt állították, hogy Petheőt Jakab Mihály polgármester és ők is arra utasították, „*hogy az ellenség részére fuvarozandott kenyérrészleteket a hír szerint útjához közel állomácsoló honvédeink számára szállítanák!*”⁴¹

Petheő László és Kmegy Mihály városi hajdú feltehetően január 27-én vagy 28-án indultak el a kisütött kenyerekkel és a borral Miskolc felé. Mezőkövesdre másnap érhetek, itt azonban akkor már az Asbóth Lajos alezredes által kikülönített Sándor-huszárok tartózkodtak, akik Petheőt és a szállított élelmiszereket feltartóztatták. Január 29-én vagy 30-án biztos kísérettel Petheő és az élelmiszerek Poroszlón át Tiszafüredre lettek irányítva. Ide január 30-án este, vagy az éjszakai órákban érkeztek meg. A tiszafüredi erők parancsnoka, Bangya János őrnagy Petheőt kihallgatta, s úti céljával megismerkedve január 31-én reggel elrendelte Jakab Mihály letartóztatását. Indokul az ellenséggel való együttműködés szolgált. A végrehajtással a Poroszlón állomásozó 35. honvédszázalajbeli század parancsnoka, Rauch József százados lett megbízva, azzal a nyomatékos utasítással, hogy ha a polgármester ellenkeznék „*főbe lövesse*”. Rauch százados a vállalkozásra 6 önként jelentkezőt jelölt ki: Jeremiás Miklós és Fülöpp György őrmestereket, Szalavári Károly őrvezetőt, Pilleszák Vencel, Nyúl Antal és Hailand Frigyes honvédeket, akik január 31-én indultak el Poroszlóról Gyöngyös felé.⁴² Mint a bevezetőben kifejtettük, vállalkozásukat nem csak sikerrel, hanem Montecuccoli ezredes elfogásával túl is teljesítették. Február 1-én visszaértek Poroszlóra, foglyaikat átadták felettésüknek, aki azokat átkísértette Tiszafüredre. Bangya pedig továbbküldte őket Debrecenbe.

39 SZEDERKÉNYI Nándor 1893. 404. (1 kenyérrészlet = 1,34 kg lisztből készített kenyérral, 1 akó = 54, 3 l)

40 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 58-59., Pálffyra – OL H 2 OHB 1849:1626.

41 OL H 2 OHB 1849:1626.

42 OL H 2 OHB 1849:1845.

A sikeres vállalkozásról a korabeli lapok is tudósítottak, de információik csak hallomásokon alapultak, így a Bangya jelentését nem ismerő későbbi kutatók sorra átvették tévedéseiket. A Vas Gereben által szerkesztett *Nép Barátja* február 8-i számában számolt be az eseményről: „Huszáraink is csíptek el két gyönyörű mákvirágot: az egyik a gyöngyösi polgármester, a ki az ellenségnek élelmet szállítgatott, másik valami Montecuccoli nevű császári katonatiszt... Az ilyen elfogott gazemberekről már egyszer illőképpen gondoskodni kellene. Az ellenség minden elfogott jó érzésű magyart halálnak ad, mi pedig marczipámmal húzlaljuk azokat, kik sírunkat megásni törekedtek.”⁴³ A császáriakkal szimpatizáló *Figyelmező* február 9-i számában tért ki az eseményre: „Minap Gyöngyösön megjelent két (feltehetően elírás, és a hét lenne a helyes – H.J.) tekerdő bécsi aulista, s miután a városi vendéglőben kedvökre dorbézoltak volna, meghallották, hogy ott egy cs. kir. főtiszt betegen fekszik. Nosza rajta! a bécsi hősök ráütnek az ágyában fekvő Montecuccoli ezredesre, megkötözik s a városnál rendelt fuvarossal magukkal viszik...”⁴⁴

A következmények

A fényesen végrehajtott elfogatási expedíció Gyöngyösre nézve súlyos következményekkel járt. A *Figyelmező* már említett cikkében megjegyezte: „Szégyeljük ezt a hallatlan gyávaságot egy magyar várostól, melly egy betegen fekvő főtiszt és saját előljáróit nem tudta vagy nem akarta megvédeni hét vagabundus ellen. És [nem] sajnálnók, ha ezen gyávaság és hűtlenség méltó büntetésére egy olly látogatást kapnának néhány bataillon és battera részéről, melyet nehezen felejthetnének el.”⁴⁵ A cikk írója nem tévedett. Hivatalos tudósítást a cs. kir. hadvezetés február 4-én szerzett Montecuccoli ezredes elfogásáról. Az 5. (Auersperg) vérteszred egy osztálya Windisch-Grätz utasítására február 3-án indult Hatvanon és Gyöngyösön keresztül a tiszafüredi átkelő felderítésére. A különítmény parancsnoka, Kiszlinger ezredes február 4-én Gyöngyöshalászról jelentette Windisch-Grätznek Montecuccoli elfogatását.⁴⁶ Még ezen a napon a vértések Gyöngyösre is bevonultak. Itt a városháza előtt megállapodva, Kiszlinger ezredes a császári zászló kitézésére szólította fel a várost, amelyet azok teljesítettek is. Ezután Kápolna felé elhagyták a várost.⁴⁷

Gyöngyös ezekben a napokban tényleges vezetés nélkül létezett. Beosztását tekintve a városi főkapitánynak, Panker Gábornak kellett volna helyettesítenie a polgármestert, de ő lemondás nélkül, saját hivatalát is odahagyva visszavonult ezekben a vészterhes napokban.⁴⁸ A város helyükön maradt tisztségviselői leltározták a Jakab Mihály hivatali szobájában talált iratokat⁴⁹, illetve Debrecenbe küldték Hazucha József tanácsost és Spetykó Gáspár tiszti ügyészt, hogy járjanak közbe a polgármester érdekében. Küldetésükre feltehetően február 4-én vagy 5-én indultak el, mivel 7-én már Debrecenben tartózkodtak.⁵⁰ Az OHB-nak megfogalmazott igazoló jelentésük azonban nem járt azzal az eredménnyel, hogy Jakab ellen megszüntessék a bírósági eljárást.

Míg Hazucha és Spetykó küldetésében odajárt, Gyöngyösre újabb szerencsétlenség következett be. Február 10-én délelőtt Schneider alezredes vezetésével egy 1500 fős cs. kir. kü-

43 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 63.

44 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 63-64.

45 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 63-64.

46 BORUS József 1975. 354-55.

47 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 64.

48 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 68.

49 HML V-101/b XXXI. f. 24. d. 57.

50 OL H 2 OHB 1849:1626.

lönítmény jelent meg a városban. Ez kifejezetten azért jelent meg, hogy megtorolja Montecuccoli ezredes elfogását. A különítménnyel érkezett Babarczy Antal cs. kir. biztos is. Ő körülvetette katonákkal a városházát és maga elé rendelte az előljáróságot, akikkel közölte, hogy Montecuccoli elfogatásának megengedéséért 50 000 forint hadisarcot vet ki a városra. Ez tekintélyes összegnek számított, gondoljunk arra, hogy a polgármester havi fizetése 400 forint volt. A hadisarc felét ezüstben, másik felét bankjegyekben kellett kifizetni. Előteremtésére Babarczy 24 órát szabott meg, ellenkező esetben a város ágyúztatását helyezte kilátásba. A városi vezetők megpróbálták ártatlanságukat bizonygatni az ügyben, de a cs. kir. biztos hajthatatlan maradt: „*Ha önök bebizonyítandják azt, hogy Montecuccoli ezredes Gyöngyösön sohasem létezett, az 50 000 pengő forintoknak [akkor is] meg kell lennie, különben a várost bombáztatni fogom és önök Pestre küldendő foglyaim leendenek.*” Babarczy hajthatatlanságát látva a továbbiakban azzal érveltek, hogy a város lakosai nem rendelkeznek olyan vagyoni helyzettel, hogy a kívánt összeget elő tudják teremteni. Babarczyt azonban ez sem tántorította el szándékától, csak arra volt hajlandó, hogy támogatja a városnak Windisch-Grätz tábornaghoz írott kérvényét, amelyben a lakosság legalább a pénz egy részének visszaadását kéri. Ezután a hadisarc sürgős előteremtésére szólította fel a városi vezetést, amelyhez katonai karhatalmat is felajánlott. A pénzmennyiség alakulásáról óránkénti jelentést kért.

A csonka városi vezetés a közgyűlés összehívása mellett döntött. Ez a kényszerű helyzetben a hadisarc összeszedését határozta el azzal a kitéttel, hogy „*amennyiben a kívánt összeget behajtása lehetséges...*” Miután azonban a városi képviselőknek jelentős része nem jelent meg, délutánra azok bevonásával újabb gyűlést határoztak el. Ez annyiban módosította a délelőtti határozatát, hogy egy küldöttség által újból kísérletet tesznek Babarczy meggyőzésére, hogy engedje el a hadisarcot. Ebből a célból egy német és magyar nyelven fogalmazott folyamodványt is készítettek. A küldöttség vezetésével Brezovay Imrét bízták meg. Babarczy az őt felkereső küldöttségnek azt felelte, hogy ő nem a hadisarc elengedése, hanem annak behajtása végett jött Gyöngyösre; ha tehát az előljáróság a pénzt nem szolgáltatja be másnapig, az urakat elfogatja, a várost pedig összelöveti. A küldöttség ezt a választ közölte a tanács és a közgyűlés tagjaival. Újabb tanácskozás után a küldöttséget visszaküldték Babarczyhoz, hogy a hadisarcnak legalább egy részét engedje el, miután kivetésére és beszedésére túlságosan rövid az idő. A cs. kir. biztos végül hajlandónak mutatkozott a kért engedményre. A hadisarcnak csak a felét kérte pénzben, a másik felét pedig másnap délig a tanácsstagok és a képviselők által aláírt kötelezvényben kérte. Ez azt jelentette, hogy a második felét nem kellett azonnal teljesíteni, de hogy a kötelezvénynek súlya legyen négy kezes állítását is kérte, akiket magával visz Budára. A kezesek helyett itt helyesebb túsokról szólni.

A Brezovay vezette küldöttség erről azonnal beszámolt az eredményre várakozó közgyűlésnek, amely úgy döntött, hogy ha a 25 000 forint nem jön össze önkéntes adakozásból, a lakosságra való kivetés révén teljesítik. A közgyűlés számos tagja tett kisebb-nagyobb felajánlást, így pl. Almásy István 2000 forinttal járult hozzá az összeghez. Adakozás révén azonban csak a kívánt összeg egyötöde jött össze. Az azonban nem derül ki Dezséri Bachó László művéből, hogy ez 5000 vagy 10 000 forint. A hiányzó összeg kivetését és beszedését a közgyűlés után azonnal megkezdték és az éjszakai órákban is folytatták.⁵¹ Másnap délig 23 650 forint gyűlt össze, amelyet átadtak Babarczy titkárnak. A Babarczy által köve-

51 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 64-68., SZEDERKÉNYI Nándor 1893. 406.

telt 48 akó bor előteremtése kevesebb problémával járt. Felét a Szent Bertalan-templom, a fennmaradó részt pedig Czákó Gábor hadiadószedő a saját készletéből kölcsönözte.

A hadisarc hátralékát a nyolc közgyűlési küldöttnek február 14-én kellett volna átadnia Budán. Ugyanis Babarczy úgy távozott el február 12-én a déli órákban, hogy nem vitte magával a négy kezest. Gyors távozásának az volt az oka, hogy a Schneider alezredes vezette különítmény elhagyta a várost, így katonai karhatalom nélkül maradt. A február 12-én délelőtti ülésről közgyűlés a budai küldetésre Borhy József helyettes polgármestert, br. Beust Ödönt, Almásy Vincét, Csipán Andrást, Dely Józsefet, Bardóczky Györgyöt, Borhy Györgyöt, Darvas Lajost, Rigó Istvánt és Rónai Károlyt jelölte ki. Ők azonban nem teljesítették küldetésüket. Almásy Vince még 12-én bejelentette a közgyűlésnek, hogy nem hajlandó részt venni a küldetésben, Borhy József, Borhy György és Rigó Tamás beteget jelentettek, míg a másik 4 főről azt jelentette a városi tanács február 14-én, hogy „gerillák ismeretlen helyre hurcolták őket”. Valójában nem elhurcolták őket, hanem elrejtőzködtek Gyöngyös környékén.⁵²

Jakab Mihály távollétében ezekben a viszontagságos napokban Borhy József második tanácsos állt helyettes polgármesterként a város élén. Ez azt jelenti, hogy Borhy Antal bírósági tanácsos, Panker Gábor városi kapitány és Bognár Ferenc első tanácsos nem álltak rendelkezésre, illetve nem óhajtottak szerepet vállalni a város vezetésében. Megbízatásáról beteget jelentve még február 12-én lemondott Borhy József is. Így a következő napokban Simcsó Ferenc került helyettes polgármesterként a város élére. Ennek pontos dátuma a rendelkezésünkre álló adatokból nem állapítható meg, de még feltehetően február közepén történt.⁵³

A város megpróbáltatásai időközben tovább tartottak. Babarczy távozása után pár órával egy huszár járőr lovagolt be Gyöngyösre. Ők feltehetőleg a mezőkövesdi magyar különítménytől vetődtek ide. A ferences szerzetesek *História Domusában* rögzített azon híresztelése a huszároknak, hogy egy nagyobb sereg Hort (!) környékén van, s egy részük hamarosan bevonul Gyöngyösre, valótlan volt. A huszárok érkezésére nagy mozgolódás történt a városban. Voltak akik azt remélték, hogy a katonaság érkezésével visszaszerezhetik a pár órával korábban elszállított hadisarcot. Mások, akik nem tudtak a huszárok érkezéséről, azt hitték, hogy tűzvész ütött ki a városban. A riadalom hatására a városi levéltárból előszedték az ott őrzött ócska puskákat is. Hamarosan kiderült, hogy nincs tűzvész, illetve egyéb veszély sem fenyegeti a várost, a huszárok pedig amilyen váratlanul megjelentek, olyan gyorsan el is távoztak. Amit tudni akartak, megtudták, vagyis azt, hogy a cs. kir. csapatok Hatvan felé elvonultak Gyöngyösről. Az óvatos városi tanács gyorsan be is szedte a levéltárból kikerült fegyvereket.⁵⁴

Az óvatosság nem volt alaptalan. Schneider alezredes értesülést szerzett a gyöngyösi csoportosulásról, illetve különböző fegyverek előkerüléséről, s levélben arra szólította fel a városi elöljáróságot, hogy szedjék be a fegyvereket. A levelet már a beszéd meg történte után, február 16-án tárgyalta meg a városi kisgyűlés.⁵⁵ Az eset a valóságtól eltérően jutott Szemere Bertalan kormánybiztos tudomására. Február 23-iki lakossághoz intézett felhívásában az szerepel, hogy „Gyöngyös (kiemelés az eredetiben) *űzte a vasas németeket*.”⁵⁶ Szederkényi Nándor feldolgozásába pedig az került be, hogy Schneider alezredes visszafordult és ismét megszállta a várost, s az ő katonái fegyverezték le a lakosokat. Ezután „szabad rablást engedtetett katonáinak, kik a lakosok által bőségesen megvendégeltetve, nem vették igénybe a

52 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 69-72.

53 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 27., 70.

54 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 70-71.

55 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 72-73.

56 HERMANN Róbert – PELYACH István 1990. 395-396.

*barbár engedélyt.*⁵⁷ Szederkényi a városi iratokra hivatkozik, csakúgy mint Dezséri Bachó, de az utóbbi Schneider újabb bevonulásáról nem tud.

Február 14-én a hajnali órákban azonban tényleg bevonult gr. Coudenhoven őrnagy vezetésével az 5. (Auersperg)vértesezred 2 százada a városba. Ők hírszerzés céljából lettek kiküldve Füzesabony és Poroszló irányába. A vértések egyik része lezárta a város kijárait, a másik része pedig a városházával szemben sorakozott fel. Reggel 8 óráig megakadályozták a lakosok külvilággal és egymással történő érintkezését. Feltehetően a lakosság megfélemlítése volt a szándékuk. Coudenhoven feltehetően értesült a huszárok február 12-i megjelenéséről, és az akkor történt felbolydulásról. A zárlat feloldása után elvonultak Kápolna irányába.⁵⁸

Február 15-én a Colloredo-Mansfeld vezérőrnagy parancsnoksága alatti cs. kir. dandár vonult be Hatvan felől Gyöngyösre. Ez a Windisch-Grätz tábornagy vezette cs. kir. főszereg elővédjét képezte a miskolci irányba. Feladata a Kassától Rimaszombat felé elvonult Schlikkel való összeköttetés megteremtése volt.⁵⁹ Feltehetően a Colloredo-dandárral érkezett Gyöngyösre gr. Forgách Antal cs. kir. biztos is. A városi előljáróság őt arról igyekezett meggyőzni, hogy Montecuccoli ezredes elfogatásáért a lakosokat nem terheli felelősség, s kérték a hadisarc elengedését, valamint a hátralék megfizetéséről Babarczynak kiállított kötelezvény visszaadását. Forgáchra hatott a város kérelme és a későbbiekben két felterjesztésben is pártolta a gyöngyösiek kérelmét.⁶⁰

A Colloredo-dandár február 17-én visszavonult Hatvan felé. Elvonulása előtt a várost arra szólította fel a dandárparancsnokság, hogy naponta 2000 kenyérrészletet biztosítsanak a cs. kir. hadsereg részére. A felszólításnak a város 3 napig tett eleget.⁶¹ Colloredo ugyan kivonult Gyöngyösről, de túlságosan közel tartózkodott ahhoz, hogy a városi előljáróság megfélemlkezni merjen az ellátási felszólításról, ráadásul a dandárjához tartozó kisebb egységek még a városban maradtak. Február 18-án Gyöngyösig vonult vissza Coudenhoven őrnagy különítménye, illetve annak erősen megtépázott maradéka, mert a kora reggeli órákban Desseffy Arisztid ezredes huszárai sikeresen rajtaütöttek a Kompolton szállásoló vérteseken.⁶² A még városban tartózkodó kisebb cs. kir. egységek február 18-án és 19-én elhagyták a várost, csak a súlyosan sebesültek és a járóképtelen betegek maradtak vissza.

A cs. kir. csapatok többszöri átvonulása, több napos időzése ellenére a várost elértek a magyar hatóságok is. A már említett huszárjárőrön kívül február 13-án Szoboszlai Dániel abádi hadi biztostól érkezett levél a városi előljáróshoz, amelyben azt hagyta meg a tanácsnak, hogy az ellenség mozdulatairól naponta, de legalább minden harmadik napon, lovas futárral küldjön kimerítő jelentést.⁶³ Nincs adatunk arra, hogy Szoboszlai utasításának a városi előljáróság eleget tett volna.

A cs. kir. csapatok újból február 24-én vonultak be Gyöngyösre. Ez már az az előrenyomulás volt, amely február 26-27-én a kápolnai csatát eredményezte. A nagy létszámú cs. kir. katonaság városban való tartózkodása újabb súlyos megpróbáltatásokat hozott. Széky József cs. kir. biztos február 24-én 100.000 kenyérrészletet, 10 000 mérő zabot és 5000 mázsa szé-

57 SZEDERKÉNYI Nándor 1893. 406.

58 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 72., BORUS József 1975. 150. (a vértések parancsnokaként Coudenhoven helyett Schneider őrnagyot említi).

59 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 72., BORUS József 1975. 150-51.

60 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 71.

61 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 73..

62 HL 1848/49 14/231., HAJAGOS József 1998. 37-38.

63 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 71.

nát igényelt február 26-ra a várostól.⁶⁴ Ennek viszontagságos részletei már nem tartoznak dolgozatunk szűkebb témájához, mivel ezek már nincsenek összefüggésben Montecuccoli, illetve Jakab Mihály elfogásával. A kápolnai csatában a cs. kir. csapatok kerekedtek felül, így Gyöngyös hetekig azok uralma alá került. Különösen sok gondot jelentett a sok sebesült ellátása és elhelyezése. Az átvonuló csapatok komoly károkat okoztak a lakosságnak és a városnak egyaránt.

Kápolnai győzelme ellenére a cs. kir. hadvezetés nem tudta átvenni a kezdeményezést a háborúban. Március közepétől az ismét a magyar csapatok kezébe került. A sikertelen cibakházi átkelés után március végére a magyar főerőket északra csoportosították át, amelyek Gyöngyös környékén összpontosultak az ellentámadásra. A Görgei vezette VII. hadtest csapatai március 30-án vonultak be a városba. Ettől kezdve júliusig Gyöngyös ismét a magyar kormányzat ellenőrzése alá került. Kossuth Gyöngyös korábbi magatartásáról meglehetősen rosszul vélekedett. Úgy ítélte meg, hogy a kényszer igazolta mértéken túl szolgálták ki a cs. kir. hadvezetést. Ez a kedvezőtlen megítélése elsősorban Jakab Mihály ismertetett cselekedetén alapult. Ezért amikor április 3-án Gyöngyösre érkezett, komolyan elmarasztalta a városi vezetést.⁶⁵ Dolgozatunkban igyekeztünk bemutatni azokat a körülményeket, amelyek között cselekednie kellett 1849 januárjában és februárjában a gyöngyösi városi vezetésnek. Ezek ismeretében túlzottnak kell tekintenünk a várost a szabadságharc több vezetőjétől ért elmarasztalást. A cs. kir. csapatok közelségében, illetve azok által megszállva a város vezetői nem nagyon cselekedhettek másképpen, mint ahogy azt bemutattuk. A tisztségükről való lemondással, visszavonulással, beteget jelentve, elbujdokolva elháríthaták maguktól a döntés felelősségét, ez azonban egyrészt erkölcsileg is kifogásolható, másrészt pedig semmilyen mértékben nem változtatott a város helyzetén.

Epilógus

Dolgozatunk zárásaként meg kell emlékeznünk a Jakab Mihályt elfogató honvéd erőkről és tisztjeikről is, hogy még inkább szembesüljünk az emberi sorsok alakulásának esetlegességével. Mint említettük, a Kiszlinger ezredes vezette 2 vértess század rendeltetésének célja Mezőkövesd érintésével Poroszló volt. A vértesséket be nem várva, február 6-án Bangya János őrnagy Mezőkövesdről és Poroszlóról is Tiszafüred felé vonta vissza csapatait, amelyeknek létszáma meghaladta a 800 főt, vagyis több mint kétszerese volt a vértessékeknek, igaz minőségben alatta maradtak azoknak. Megisméltódni látszottak a január 21-i események, szerencsére éppen Tiszafüreden tartózkodott Asbóth Lajos alezredes. Ő legalább a katonai becsületnek igyekezett eleget tenni, s a visszavonult csapatokat visszaindította Poroszló visszafoglalására. Ezt sikeresen végre is hajtották, különösen kitüntette magát a Szomjas József százados parancsnoksága alatti század a 35. honvédzászlóaljából. Kiszlinger vértesséi a kisebb összecsapás után visszavonultak Átány felé. Bangya őrnagy február 9-i OHB-nak írt jelentésében a sikert saját intézkedéseinek tüntette fel. Azonban aligha állunk messze a valóságtól, ha Asbóth február 6-i jelentése alapján ítéljük meg Bangya cselekedeteit. Ez ugyan Bangyát név szerint nem marasztalja el, csak magát a visszavonulást. Jelentése zárásaként

64 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 73.

65 OL H 2 OHB 1849:5268.

megjegyezte: „Remélem, hogy többé egy hasonló erejű ellenség előtt tisztjeim nem fognak visszavonulni, mert kimondottam, hogy aki ellenállás nélkül még egyszer hátrál, törvényszék eleibe állítatik.”⁶⁶

Másnap, február 7-én az Asbóth-hadosztály katonái újabb fontos személyt ejtettek foglyul. A Töltényi Miklós rendőri biztos vezetésével portyázó Sándor-huszárok Mezőkövesden foglyul ejtették Alfred Erbach-Fürsteneu cs. kir. századost, Schlik futártisztjét, aki Budáról igyekezett vissza parancsnokához. A cs. kir. haderő hadmozdulataira vonatkozóan fontos dokumentumokat találtak nála.⁶⁷

Bangya és több beosztott tisztje azonban igazi elemüknek a „hazaárulók” elfogását, illetve vagyonuk lefoglalását tartották. Így lefoglalták Hám Jánosnak a szatmári püspökség tiszánai és hidvég-pusztai birtokán található javait.⁶⁸ Hogy a lefoglalt javak mik voltak, s mennyiben voltak elkülöníthetők a püspökségi uradalomhoz tartozóktól, nem tudjuk. Ezen a téren legfeljebb csak kétségeink lehetnek. Február 12-én Bangya őrnagy Eperjesy József egri kanonok elfogására adott parancsot Rauch századosnak azzal a hozzátoldással: „Egyszermind tudja meg, hogy Egerben vannak é még más ily hazaárulók és fogja el.” Eperjesy elfogatását azért rendelték el, mert egy üzlet lebonyolításánál nem volt hajlandó elfogadni a Kossuth-bankókat, vagyis a magyar bankjegyeket. Erre a letartóztatásra azonban végül nem került sor, mivel az addig önállóan tevékenykedő tartalék csapatok Szekulits István alezredes hadosztályába lettek beosztva, aki azt letiltotta. Bangyát Szekulits azzal is megfenyegette, „hogy ha még egyszer bátorkodik ily elfogatásokat tenni, őt azonnal hadi törvények elébe fogná állítani...” Döntését azzal indokolta, hogy ők is eshetnek az ellenség fogságába, akik „saját embereik befogatása miatt rajtok bosszút állhatnak.” Szekulits vérbeli katona volt, aki kerülte a politikai állásfoglalásokat, s azokat tevékenységéből igyekezett kiküszöbölni. A „hazaárulók befogása” helyett fontosabbnak tartotta a katonák kiképzettségének és a fegyelemnek a javítását. Így a Tiszafüreden és a Poroszlón állomásozó Bangya-különítmény katonáit rendszeres gyakorlatozásokra fogta, ami rá is fért azokra. Ezzel azonban maga ellen fordította az intrikákra mindig hajlamos Bangyát, s annak elkötelezettségét, Rauch századost. Thanoffer Pálon keresztül, aki Madarász László rendőrminiszter és OHB tag titkára volt, bepanaszolták a miniszternél Szekulitsot: „Kívánja ... a tiszt kar, hogy Szekulits azon dandárságtól máshová, hol kevesebb kárt okozhat, elmozdításék, és jövőre is Bangya őrnagy hatalmaztassék meg, mint rendőri biztos, hogy mindazon esetekben, melyek a honra nézve veszélyeseknek tapasztaltatnak, rögtön intézkedhessék...”⁶⁹ A feljelentésnek azonban nem lett foganatja, így Szekulits a helyén maradt, Bangya pedig nem hajthatott végre a korábbiakhoz hasonló „haditetteket”. Később, miután áprilisban zászlóaljával együtt Bereg megyébe vezényelték, ismét felcsillant előtte a „honra veszélyesek” elleni intézkedések lehetőségége.

Így Jakab Mihály és Gyöngyös 1849 januári és februári kálváriájához Asbóth Lajos alezredes, Bangya János őrnagy és Rauch János százados „hazaárulók elleni túlbuzgósága” is hozzájárult. Ráadásul úgy, hogy Bangya és Rauch esetében ez a túlbuzgóság fordított arányban állt a katonai hozzáértéssel. Amennyiben 1849 január végén egy Szekulits-hoz hasonló parancsnoka lett volna a tiszafüredi magyar erőknél, Gyöngyös egy sor kellemetlenségtől

66 OL H 2 OHB 1849:1607., 1740., 1845.

67 BORUS József 1975. 143-145., HERMANN Róbert 1996. 268-69.

68 OL H 2 OHB 1849:1874.

69 OL H 95 ORPO 1849:1/465.

mentesült volna, az elkerülhetetlen problémákkal pedig továbbra is Jakab Mihálynak kellett volna szembe néznie.

Jakab Mihály ellen hosszú vizsgálati eljárásra került sor. Végül a hazaárulást nem sikerült rábizonyítani. Vizsgálati anyagai fellelhetőek a minisztériumi anyagok között, azok át tanulmányozására azonban eddig még nem került sor. Gyöngyösre 1849. július 10-én tért haza. Másnap orosz csapatok vonultak be a városba, s ez újabb kálváriát idézett elő Jakab számára. Miután a városi elöljáróság nem volt a helyén, Dobzánuszky Adolf cs. kir. biztos az éppen hazatért, a fogságban meglehetősen megtört Jakabot tette meg minden tiltakozása ellenére a város polgármesterének Polgármesteri beosztását 1851 májusáig viselte, ekkor fogadták el lemondását. Helyére Burik Zsigmond került.⁷⁰

Így Gyöngyös első polgármestere számára a megbízatás, a viszonyok könyörtelensége folytán nem annyira dicsőséget, hanem sokkal inkább meghurcoltatásokat és kellemetlenségeket okozott. Az utókor számára pedig nehezen feloldható dilemmát, beszélhet-e az elismerés hangjain, megbecsüléssel első polgármesteréről? Úgy vélem a körülmények ismerete szükséges a dilemma feloldásához, és az a közelítés, hogy a történetek gyakran véletlenszerű forgatagában nem lehetett egyértelműen jó, vagy rossz döntéseket hozni. A szabadságharc januári válságos helyzetéig Jakab híven eleget tett polgármesteri kötelezettségeinek, a problémás hónapban pedig kényszerpályára került. Hazaárulást nem követett el.

Irodalom

Levéltári források:

OL	H	- Országos Levéltár, az 1848/49. évi minisztérium iratai
	H 2 OHB	- Országos Honvédelmi Bizottmány iratai
	H 95 ORPO	- Országos Rendőrségi és Postaosztály iratai
HL 1848/49		- Hadtörténelmi Levéltár 1848/49-es gyűjtemény
HML V-101/b		- Heves Megyei Levéltár Gyöngyös város iratai

Irodalom:

BONA Gábor

1983. Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848-49. Budapest

1988. Kossuth Lajos kapitányai. Budapest

1998. Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. I. k. Budapest

1999. Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. II-III. k. Budapest

BORUS József

1975. Dembinski fővezérsége és a kápolnai csata. Budapest

DEZSÉRI BACHÓ László

1939. Gyöngyös város 1848/49-ben. Gyöngyös

GELICH Richárd

1882-89. Magyarország függetlenségi harca 1848-1849-ben. Budapest

---

70 DEZSÉRI BACHÓ László 1939. 98., MOLNÁR József 1998. 23.

HAJAGOS József

1994. Tokajtól Tiszafüredig. In.: Komárom és Klapka György 1848/49-ben. Szerk.: KISS Vendel. Komárom
1998. Dessewffy Arisztid, a vesztes ütközetek bajnoka. In.: Egy küzdelmes év katonái. Szerk.: HORVÁTH László. Gyöngyös
- 1998/28. A 28. honvédszászlóalj története. In.: Szabolcsi honvédek a szabadságharcban. Szerk.: BENE János. Nyíregyháza

HERMANN Róbert

- 1992/47. A 47. honvédszászlóalj története. In.: A szabadságharc zalai honvédei 1848-1849. Zalaegerszeg
- 1992/56. Az 56. honvédszászlóalj története. In.: A szabadságharc zalai honvédei 1848-1849. Zalaegerszeg
1995. Perczel Mór első honmentő hadjárata. Egy utólagos hadműveleti napló Perczel 1848 őszi és 1848-49. téli harcairól. (Fordította: Lenkefi Ferenc.) Zalai Gyűjtemény 36/II. Zalaegerszeg
1996. Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc története. Szerk.: HERMANN Róbert. Budapest

HERMANN Róbert – PELYACH István

1990. Szemere Bertalan: Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból. (S.a.r. Hermann Róbert és Pelyach István.) Okmánytár. Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta: HERMANN Róbert és PELYACH István. Budapest

MOLNÁR József

1998. Jakab Mihály. Gyöngyösi Műsor 1998. július. Gyöngyös

SZEDERKÉNYI Nándor

1893. Heves vármegye története. IV. k. Eger

József Hajagos

Ein Infanteriehusarenstreich und seine Folgen

Die Stadt Gyöngyös konnte infolge der Veränderungen anschließend an die Gesetze im April 1848 einen Bürgermeister wählen, aber die Person von Mihály Jakab kann von der Nachwelt nur schwer eingeschätzt werden, weil er am 31. Januar 1849 wegen der Beschuldigung von Kollaboration mit dem kaiserlich-königlichen Heer als Landesverräter verhaftet wurde. Die Anklage konnte aber im Laufe des offiziellen gerichtlichen Verfahrens nicht bewiesen werden. In der Studie werden die Umstände seiner Verhaftung präsentiert. Gyöngyös wurde im Januar 1849 Niemandsland zwischen den ungarischen und den kaiserlich-königlichen Truppen. Die Komitatsleitung nahm den Standpunkt des Abwarens ein. Der Bürgermeister wurde vom Stadtrat ermächtigt, die Bitten beider durchmarschierenden Truppen zu erfüllen, und auch die Verantwortung wurde für die zu verrichtenden Taten auf ihn geschoben. So wurden die Ernährungsansprüche von den am 22. Januar durchziehenden feindlichen Truppen von Gyöngyös erfüllt. Der nach ihnen geschickte Nahrungsmitteltransport geriet aber in Mezőkövesd in die Hände der zu Tiszafüeder ungarischen Kommando gehörenden Husaren. Der Befehlshaber des Kommandos, Major János Bangya schickte eine Streifwaffe von sechs Personen aus dem 35. Honvedbataillon um Mihály Jakab festzunehmen. Außer dem Bürgermeister wurde von der Streife auch der

sich in der Stadt aufhaltende Montecuccoli kaiserlich-königlicher Oberst verhaftet. Das hatte eine schwere Folge für die Stadt, weil die kaiserlich-königliche Führung des Heeres als Strafe 50 000 Ft Kontribution auferlegte. Der Major Bangya, von dem die Verhaftung des Bürgermeisters angeordnet wurde, erwies sich nicht als guter Soldat ihm wurden bald von seinem neuen Kommandanten Oberstleutnant István Szekulits, ähnliche Aktionen verboten. So kann die Verhaftung und Bloßstellung von Mihály Jakab einem unglücklichen Zusammentreffen von mehreren zufälligen Ereignissen und persönlichen Faktoren zugeschrieben werden. Mihály Jakab verübte keinen Landesverrat.

HAJAGOS JÓZSEF
BERZE NAGY JÁNOS GIMNÁZIUM
H-3200 Gyöngyös
Kossuth út 33.